

Török hidak a magyar Dunán

Írta: Siklóssy László

II.

Budának 1602. évi sikertelen ostromát követő évben ismét a Duna mentén lángolt fel a harc. Rosswurm megint Esztergombán ültette fel táborát s a Dunát újból áthidalatta. Itt kapta a hírt, hogy Marad budai basa Szerdahelyen, Szekszárd közelében táborozik, hol is a Sárvízen hidat veretett. Az ellenség szándékát megtudandó, Kollonicsot a komáromi hajóhíddal, melyet háromezer, nagyrészt magyar gyalogossal töltetett meg, valamint kétezer lovassal elküldte a Dunán. A magyar seregnek sikerült a törökön rajtaütnie. Sokáig elfodítottan folyt a harc a hid körül, amelyről maga Kollonics lovastól bezuhant a nádas-sásas mocsárba, honnan csak nehezen volt kimenthető. A győzelem — bár erős veszteségek árán — a miénk maradt s az ellenség elvonult, mire katonáink a hidat elpusztították.

A küzdelemnek Buda környékén lett folytatása. Rosswurm ugyanis 1603 szeptember végén megindult, Vác és Pest között tábort ütött s a Dunát az immár szokásos helyen a szentendrei szigeten keresztül áthidalatta. A törökök hasonló előkészületeket tettek.

»A török azon volna. — írja szeptember 28-án a táborban lévő Thurzó György nevének — hogy hidat csinálván az Dunán által, az mi táborunkra reá menne, megharcolna vele; mit ha véghez viszen is és az hidat megcsinálja, kétség nélkül elhittem, hogy az Urísten megszegyeníti őket, noha még az szercseneket is reánk hozták.»

A török hosszas habozás után elszánta magát erre a lépésre, mert előzetesen szokása ellenére elsáncolta magát a Gellérthegy és a Várhegy között, hol a vár védelme alatt egyáltalán nem volt megközelíthető. A magyarok

hidja ellenben nyugtalanította és ezért első sorban ezt a hidat támadta meg. Ezer válogatott lovas indult ellene; a janicsár gyalogság hajókon ment, a trént ezer tevé szállította. (Istvánffy lelke ezen a számon.) A támadók oly észrevétlenül érkeztek meg, hogy még az őrség is csak a már álló csatára kapott észbe. Az éber Nádasdy azonban magyar lovassággal ellenük szegült s a csata vége a török teljes veresége lett. Kétezer halottja maradt a csatatéren.

Iképpen a török megelégedett azzal, hogy Budát és Szekesfehérvárt biztosítottak látta és seregét téli szállásra Belgrádba vonta vissza, Rosswurm pedig megerősítette Pest őrségét, visszatért Esztergomba, hol táborát szintén szétesztette.

Közbevetőleg nem lesz érdektelen egy pillantást vetni abba a szomorú pünkösdi királyságba, amelyben a visszafoglalt Pest lakói éltek. Helyzetük természetesen igen kellemetlen volt, mert teljesen ki voltak a törökök kénye-kedvének szolgáltatva. A törökök ezidőben nyilvánvalólag nem újították meg a hajóhidat, a kölcsönös érintkezésnek azonban a Duna nem volt valami nagy akadály. Így történt, hogy Budáról nem egyszer átjött egy-egy csapat egy kis mérkőzésre, máskor meg a pestiek adták vissza a kölcsönf. Egyizben pl. egy Lehner nevű pesti százados maga mellé vett néhány magyar katonát, a Duna jegén átkeltek és meglepték a Muszáfa basa fürdőiben üdülő mindkét nembeli budai lakosságot; a férfiakat azonmód megölték, az asszonyokat ellenben engedték, hogy egy magukra rántott lepedő védelme alatt sikoltozva meneküljenek a városba. Az efféle csíny természetesen nem maradt megtorlatlanul.

Am a pesti helyőrség parancsnoka, Jagentreiter, nem lehetett valami helyrelegény, mert 1604-ben Hasszán basa közeledtére municiót, élelmet elhagyva, katonáival együtt elmenekült a szerencsétlen Pestről. Gyávaságáért börtönbüntetés várt reá.

Látuk, hogy a Feldschiff-Prugg-Amt elég szorgosan tevékenykedett a török háborúk idején. Természetesen bajos összehasonlitanunk működését a törökök enemu tevékenységével. Az kétségtelen, hogy olyan mesterművet, mint az észkei hid, nem mutathattak fel. A célszerűségi szempontnak megfelelően e hidak a legegyszerűbbek voltak. Karfájuk nem volt, ami sok balesetnek vált okozójává. Egy ilyen mond el pl. Thurzó György, 1602. október 2-án kelt levelében:

»A szegény Lillasi Pál Esztergombán tegnapelőtt éjjel mintegy éjfélkorban, hogy az hidon állalmentek, az lova rettegő févén és megijedvén, szegénnyel az hidról beugrott a Dunába. Halva fogták ki a szegényt a vizből.»

Az elkövetkező időkben számos ízben nyílt alkalom jelentékeny hadihidak verésére. 1604-ben ugyancsak Esztergombán emeltek két megerősített hajóhidat, 1826-ban ismét Komáromnál kettőt. Ezzel kapcsolatban feljegyzésünk van róla, hogy a német-vezette hidhivatal nemcsak a mestereket, de a munkásokat is külföldről hozta, pedig a magyar mindenkor jól értett az ácsmunkához. A friedlandi herceg a munka vezetésére saját hidmesterét küldte ki. 1661-ben is élénk hidépítő tevékenység folyik Mutius Ottó mester vezetése alatt.

Am térjünk vissza a török hajóhidakhoz és különösen nézzük közelebbről, milyen volt a postbudai hajóhid, amikor nem patlogott körülötte a bomba.

Igen érdekes tudósítást írt erről a materiáról Rozsnyai Bálint, az utolsó török diák, aki urának, Apaffy Mihály erdélyi fejedelemnek udvarában a török levelező, tolmács és titkár szerepét látta el. O elmeséli, hogyan és miképpen történt az eset, amikor Apaffy Mihály 1663-ban Ersekujvárra, majd Pest-Budára jött, hogy Küprülü Ahmed basával és általában a portával való barátságát megújítsa. Bennünket az érdekel, hogy mint kelt át a fejedelem Budáról Pestre ment a hidon.

A hid közepén — meséli Rozsnyai — igen rut eseti-paté támadt. Szemközt ugyan is tatárhadak jöttek, akiknek illetet volna visszafordulniok, ők azonban «féltekben» — t. i. mert a víztől féltek — nem mertek visszafordulni, sőt a szokatlan szituáció különleges excessusokra ragadta őket: a magyar urakat még a kísérletükre adott tollas csatuzsok sem tudták megvédeni a tatárok tellegességeitől.

*Mely mocskos suspust — írja Rozsnyai szóról-szóra lovább — midőn mi hátul tolyongva szomorúan nézzük Szilvássy Bálinttal, ő akarván jó portaiságát mutogatni, feláll a nyeregben és monda: majd meglátotta az első tatár faiban! De minekelőtte nyavalyás csak hozzá fogott volna is szándékához, vevén eszekbe puzdoradisát az tatárok, úgy elkorbácsolták, hogy élete is alig marad meg. Itt az fejedelem... skállát, igen szép köpenyegjét, az bejárók lováról levágták az tatárok, az tolyongásban el is vívék, egy Debreceni nevű bejárót mind lovastól az hidról letaszítának, ki maga az bejáró az hid alatt való kompbá esék ugyan, de az lova már puskástul az Dunába veszett vagy hova lőn az tolyongásban, elfelejtettem azt nézni.»

Szóval a szegény bejáró, — aféle kamarás, udvari ember — igen rosszul járt. De a többi magyar urak sem jártak jól, mert nagyon csunyan kaftányozták meg őket a tatárok a Duna közepén. Kaftányozás alatt rendszeren azt kell érteni, hogy az előkelő törökök magyar látogatóikat diszes és drága kaftánokkal ajándékozták meg, amint ez most is történt. Rozsnyai humorosan emlékezik meg a kaftányozás e tragikomikus megismétlődéséről, amelyet később «tiszteséges huphup»-nak nevez. A fejedelemnek nem esett ugyan baja, de ezt is csak annak köszönheti, hogy leszállt a lováról és a hid karfáján kívül érte el a tulsó partot.

A török hajóhid, mely a mai Deak Ferenc utca vonalában vágta át a vizet, az összes szemtanúk szerint valóságos látványosság volt. Mint ilyenről olvasunk róla az egykorú közéletű művekben. Ortelius metszetekben mutatja be, de czenkívül is jó egynéhány ábrázolata ismeretes. És valóban nem tagadhatjuk meg bámulatunkat ettől az egyszerű alkotmánytól. Amig mai hidjaink felfelé törekvő monumentális architektúrájukkal magaslanak ki környezetükből, addig a hajóhid éppen ellentétes hatással van ránk. A várlalak rendeláiival és redutjaival, az azok mögött kiemelkedő templomtornyók csucsával szemben, mint egy egyszerű vízszintes vonal gyakorol hatást a szemlélőre.

Vigyázott is rá a török s a hidörökön kívül harminc budai és negyven pesti katona őrizte. A hidon természetesen vámot szedtek, ami szép jövedelemmel járhatott, viszont — Eolia török író szerint — a javítási költségek felesben a budai és pesti vallásalap terhére estek. Érdekes az is, amit Salamon Ferenc ír, hogy Körös városa és a kecskeméti kovácsok adójuk egy részének fejében lécszegeket küldtek a hid számára.

Ami méreteit illeti, Gerlach István szerint, ki Ungnad német követ kíséretében 1573-ban járta meg, hétszáz lépés hosszú és hét lépés széles. Ortelius szerint egy félórába kerül, míg az ember átmegy rajta.

Brown Eduard szerint ez a legszebb hajóhid, amelyet valaha látott. „Mint hogy az itteni lakosok a hajóhidak kényelmes mivoltáról meggyőződtek — írja — a hajóhidakat oly ügyesen állítják össze, hogy a kis- és nagyhajók egyaránt áthaladhatnak, mivel gyorsan átjárást nyitnak nekik. Aki e hajóhidakat látta, nem fog többé csodálkozni a roueni és grenoblei hidakon.” (Ugyanő még a kalocsai hidat is említi, mint egyik magyarországi nevezetes-

séget.) A megnyitás a Duna közepén, négy hajó kikapcsolásával történt.

Télidőre megfelelőképpen gondoskodni kellett a hajóhidat alkotó pontonokról. Ezeket valószínűleg a téli kikötőbe vontatták be, amelyet — Verancsics Antal 1559. évi tudósítása szerint — Pesten közvetlenül a falak alatt, tehát a mai Vámpalota tájékán építettek és belülről keményfa-cölöpökkel erősítettek meg, nehogy a homokos föld beomolják. Itt volt a naszádosok és sajkások téli menedéke is.

De nézzük a hid további sorsát.

1684-ben került ismét Buda ostromára a sor. Lotharingiai Károly herceg vezette a hadat, amely elsősorban Pest városát támadta meg. Ez június hó végén történt. Pest török helyőrsége és lakosai a legnagyobb sietséggel rohantak a hidra és Budára menekültek; utóvédjük felgyújtotta a várost is, a hidat is. A micinknek sikerült az égő várost eloltaniok, a hid azonban már aligha volt megmenthető.

Nem feladatomban követni az ostromot, amely nem volt szerencsésebb az előzőknél. A sereget hadi balsikerek, betegség, éhség egyként bántotta. Legutóbb pl. 13.000 főcső kenyeret akartak a Dunán a táborhoz szállítani, de ez is az ellenség kezébe került. Az időjárás ismét zordra fordult, úgy hogy októberben az ostromot megszüntették.

Két év mulva virradt fel a nap, amely a kereszt diadalát hozta meg. 1686. június 17-én érkezett meg a keresztény sereg Pest alá. Ekkorra azonban a török már elhatározta, hogy nem osztja meg erejét Buda és Pest között, hanem csupán Buda erőveszelmét vállalja. Eppen ezért Pestet kiürítette, úgy, hogy a keresztény előőrsök még azt sem gátolhatták meg, hogy a töröknek ezer darabból álló marhaesordája és jelentékeny juhnyája át ne hajtassék a hidon. Igyekeztek ugyan megzavarni utjukat, a török

utóvédek azonban megmentették a szállí-
mányt.

A védtelen Pest a keresztények kezére került, szintugy a hajóhid anyagának egy része, mert ezt az átvonuló törököknek csak részben sikerült elpusztítaniok. Most inkább az ostromlónak volt szükségük hidra, és nem az ostromlottaknak, akik Pesten minden hadműveletet beszüntettek. A könnyű partközi közlekedés a keresztény sereg érdeke volt s ezt kétfelől óhajtották maguknak biztosítani. A Gellérthegy lábánál az ostrom kezdetén maga Károly herceg táborozott. Ide kellett az egyik hajóhid; ide tehát, amint Fontana János hadimérnök, egykoru felvételéből meggyőződhetünk, kettős hidal vertek. A másikra Stahremberg Ernő tábornagnak volt szüksége. Ő Obudán állomásozott s a Margitszigetre át veretett egy hidat, hogy az ott elhelyezett ülegekkel tegye ártalmatlanná a törököknek minden dunai machinációját és őrizze az ott elhelyezett élelmiszerraktárt.

Különösen a Gellérthegy alatti hidaknak volt jelentősége a csapatmozdulatokban. Ezen át érkezett meg augusztus hó 29-én, az ő lovasezredből álló megerősítés is, amelynek nagy része volt abban, hogy a környéken ólálkodó török nagyvezér nem jött a vár segítségére és hogy az ostrom három nap mulva teljes sikerrel véget ért.

Ezzel megszűnt a több mint másfélszázéves török uralom Budán és egyszersmind véget ért a pest-budai török hajóhid története. Sok érdekes dolgot lehetne még elmondani azokról a hajóhidakról, amelyeket a kereszt és félhold további küzdelme folyamán hol az egyik, hol a másik fél veretett a Dunán, de ez már nagyon kitágítaná a szerény dolgozat kereteit. Ellenben hátra van még, hogy elmondjam a Pest és Buda között való további közlekedés történetét, a repülőhidet és a Mária Terézia hajóhidját.